

культури студентів мовних ВНЗ // Викладання у вищих закладах освіти. – Вип. 17. – Херсон, 2010. – С. 67-72.

4. Хомський Н. Язык и мышление / Хомський Н. – М. : Рус. яз., 1972. – 123 с.
5. Ширшов В.Д. Педагогическая коммуникация : учебное пособие. – Екатеринбург, 2001. – 240 с.
6. Ishcuk, “The Manual on the Home Reading for the Senior Students of the Secondary School”, “Английский язык”. – № 41. – 1998. – С. 4.

Першина Л. В. Формирование коммуникативных навыков студентов специального факультета во время домашнего чтения.

В статье рассматриваются особенности формирования коммуникативной компетентности, а именно её разновидности – речевой компетентности, студентов специального факультета. Определяются её суть и структура. Представлены способы формирования коммуникативных навыков во время домашнего чтения при помощи художественного текста.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, речевая компетенция, языковая компетенция, коммуникативные навыки, домашнее чтение, художественный текст.

Pershina L. V. Kuivumyn of students communicative skills throught the home reading at the special faculty/

In the article the peculiarities of the communicative competence formation, i.e. its kind – speech competence of students of special faculty is investigated. Its essence and structure are defined. The ways of the formation of communicative skills during home reading with the help of text of belles-lettres style are presented.

Keywords: linguistic competence, speech competence, communicative skills, home reading, text of belles-lettres style.

Плотніков Є. О.
Ніжинський державний університет імені М. Гоголя (Україна)

ИНДУКЦИЯ ТА ДЕДУКЦИЯ ЯК МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ РЕЦЕПТИВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті подано порівняльний аналіз двох методів формування іншомовної рецептивної граматичної компетенції студентів мовних факультетів педагогічного напрямку. Наведено переваги та недоліки даних методів, запропоновано найбільш раціональні шляхи їх використання.

Ключові слова: рецептивна граматична компетенція, індуктивний метод, дедуктивний метод.

Не секрет, що вагоме значення в процесі формування іншомовної рецептивної граматичної компетенції (РГК) та навчання граматики загалом, має не тільки навчальний матеріал, але й те, яким чином він організований та поданий студентам, а також спосіб оволодіння таким матеріалом. Саме взаємозв'язок між організацією навчального матеріалу та способами його засвоєння, на нашу думку, є ключовим аспектом навчання граматики іноземної мови (ІМ). Метою нашої статті є порівняння двох широко розповсюджених методів навчання граматики ІМ: індуктивного та дедуктивного. Для визначення оптимальних взаємозв'язків та співвідношень у процесі формування англомовної РГК майбутніх учителів, варто розглянути основні підходи до навчання іншомовної граматики.

Незважаючи на існуюче розмаїття, усі підходи до навчання граматики можна умовно розділити на дві категорії: експліцитні та імпліцитні [2: 110-115; 4 та ін.]. Основним критерієм такого поділу виступає наявність (експліцитні) або відсутність (імпліцитні)

свідомого засвоєння граматичних правил. Використання лише імпліцитних підходів для формування РГК студентів мовних факультетів педагогічного ВНЗ видається сумнівним, з огляду на, щонайменше, той факт, що у процесі підготовки майбутніх учителів уже з початкових етапів навчання необхідно формувати професійну компетенцію, а експліцитне знання граматичних правил є її невід'ємною складовою [5]. Отже, є сенс зупинитись на більш детальному розгляді саме експліцитних підходів.

В межах експліцитного підходу граматична компетенція може бути сформована з використанням двох методів: індуктивного або дедуктивного [2: 110, 113-114; 3: 10-11; 4; 6: 142-144; 7; 10 та ін.], різниця між якими полягає у способі опрацювання нового граматичного матеріалу та спробі використати різні когнітивні процеси людини. Дедукцію пов'язують із аналізом та синтезом, а індукцію, у свою чергу, – з аналогією. Мова йде не про виключне використання певного когнітивного процесу, а радше про його певну кількісну перевагу в межах того чи іншого методу.

Дедуктивний метод, за аналогією з дедуктивним умовиводом, передбачає пояснення явищ, що спостерігаються, за допомогою загальних законів, а також знаходження доказів отриманих висновків. У даному випадку такими законами виступають граматичні правила, концепції або теорії. Правила для студентів є отриманою ззовні, об'єктивною реальністю, яку не потрібно піддавати сумнівам. Під час навчання студенти мають застосувати правила до одиничних випадків, а отже вони переходять від загальних положень до конкретних. Отже, спочатку, презентується правило підкріплене певною кількістю прикладів, після чого відбувається практика в аудіювання та читанні, під час якої студенти знаходять необхідне граматичне явище в іншомовному тексті та пояснюють його значення на основі контексту. Завершується робота вправлінням, з використанням вправ на підстановку та трансформацію [2: 113; 3: 10; 6: 142; 7; 8: 61-62; 10].

На противагу дедуктивному, індуктивний метод передбачає узагальнення мовленнєвого досвіду завдяки встановленню систематичних зв'язків у сприйнятому іншомовному тексті, опис таких зв'язків та формулювання правила [2: 113; 7; 10; 11]. В першу чергу, студенти повинні ознайомитись з окремими прикладами вживання певної граматичної структури. Такі приклади можуть бути подані як у вигляді окремих речень або фраз [6: 143], так і входити до складу повноцінного іншомовного тексту [11]. При цьому, М. Висоцька [11] вважає за доцільне звертати увагу студентів не тільки на випадки, де необхідна граматична структура вживається, але й на близькі за змістом ситуації, в яких вона відсутня, що зробить граматичні знання студентів повними, а навички – більш стійкими. Після того як окремі зразки граматичної структури було виявлено, студенти упорядковують та порівнюють їх, висуваючи, таким чином, гіпотези щодо можливих закономірностей вживання даного граматичного явища. Наступним кроком є перевірка висунутих гіпотез в процесі практики у рецептивних видах мовленнєвої діяльності, в результаті якої гіпотези або підтверджуються, або відкидаються. В останньому випадку висуваються нові гіпотези і весь процес повторюється знову [2: 113-114; 8: 102; 11]. Деякі дослідники педагогічної граматики [3; 8: 102; 10] називають таку послідовність формування іншомовної граматичної компетенції дослідницьким або проблемно-пошуковим навчанням.

Обов'язковою умовою застосування індуктивного методу є спеціальне структурування навчального матеріалу, що здатне забезпечити засвоєння граматичних структур студентами у послідовності від простого до більш складного. До того ж, для успішного усвідомлення та формулювання правила, студенти повинні якомога повніше зрозуміти зміст іншомовного тексту. З цією метою, крім особливостей самого тексту, доцільно використовувати різноманітні засоби наочності (наприклад, зорову наочність у вигляді статичної або динамічної графіки).

Кожен з двох методів має низку переваг та недоліків. При цьому, більшість позитивних та негативних рис обох методів не є однозначними та сталими і, під впливом

різних чинників, можуть не тільки видозмінюватись, але і зникати взагалі.

До переваг дедуктивного методу можна віднести:

- сприяє автономії студентів та формуванню учбових вмінь та навичок [2: 114];
- потребує менших затрат навчального часу порівняно з індуктивним методом [7; 9; 10];
- вимагає менш ретельної підготовки від викладача та легше впроваджується у навчальний процес [6: 142-143; 7];
- забезпечує чітке та зрозуміле пояснення деяких аспектів граматичних правил [6: 142-143; 7];
- підходить для учнів з певним типом інтелекту та когнітивними стилями (особливо для дорослих) [7; 8: 61; 10];
- здійснюється реалізація принципів свідомості та науковості [2: 114];
- уникається можливість помилкових висновків [7].

У той же час, під час навчання на основі дедуктивного методу, формування граматичних навичок відбувається поза мовленнєвим контекстом, що не тільки не сприяє формуванню комунікативної компетенції [2: 114; 6: 143], але й є суттєвим демотивуючим фактором, створюючи уявлення, що знання іноземної мови рівноцінне знанню певних правил [10]. Крім того, термінологія вживана у поясненнях граматичних правил може бути заскладною [2: 114; 10] і потребувати спеціальної підготовки.

Що стосується індуктивного методу, то до його основних позитивних рис можна віднести:

- забезпечується реалізація проблемного навчання [2: 114];
- власноруч сформульовані узагальнення (правила) запам'ятовуються краще ніж подані ззовні [2: 114; 7];
- ширше використовуються та вдосконалюються різноманітні когнітивні вміння студентів [10], наприклад, розвивається контекстуальна здогадка [2: 114];
- сприяє пізнавальній активності студентів, що підвищує мотивацію до навчання [7; 10] та зменшує страх складності граматики [9];
- якщо виведення правила супроводжується взаємодією, особливо у малих групах, то студенти отримують додаткову повноцінну мовленнєву практику [7; 10];
- сприяє самостійності та автономії студентів, розвиваючи, таким чином, вміння організовувати власний процес навчання [7; 9; 10];
- дозволяючи студентам робити узагальнення (формулювати правила) у тому вигляді, в якому вони їх краще зрозуміють та будуть використовувати в подальшому [7].

Проте, формування граматичної компетенції з використанням індуктивного методу може потребувати значних витрат часу [2: 114], часом переобтяжуючи студентів із-за необхідності опрацювати велику кількість матеріалу для виведення того чи іншого правила [7]. При цьому, існує небезпека помилкового виведення правил, що може призводити до стійких помилок у мовленні студентів [2: 114; 7; 8: 102; 10]. Багато в чому виникнення та закріплення помилок пов'язане з тим, що деякі, особливо складні граматичні явища, складно піддаються узагальненню, а отже не можуть бути пояснені індуктивно [2: 114]. Не останню роль в процесі навчання граматики іноземної мови може відіграти і той факт, що індуктивний метод потребує більш ретельної підготовки викладача до заняття [6: 144; 10].

У деяких дослідженнях, зокрема [1:52-53; 2: 114-115; 3: 10-11; 6: 144; 7] вказується на можливість або / та необхідність поєднання двох методів у процесі формування іншомовної граматичної компетенції студентів. При цьому механізми практичного поєднання не завжди зрозумілі. Можливі, щонайменше, три варіанти такого поєднання:

1. Навчання різних вікових груп з використанням різних методів, в залежності від віку учнів/студентів [2: 114-115; 7]. Так, оптимальним для юнацької та дорослої аудиторії

є дедуктивний метод навчання граматики, а для школярів, особливо молодших, – індуктивний.

2. Навчання різних граматичних структур з використанням різних методів, в залежності від особливостей самої структури [7].

3. Поєднання дедукції та індукції в межах навчання однієї граматичної структури [1; 3: 10-11; 6; 7].

Всі три варіанти видаються цілком прийнятними, проте, потребують підтвердження в експериментальних дослідженнях.

З огляду на все викладене вище, відкритим залишається запитання щодо того, який метод доцільніше використовувати для формування РГК майбутніх учителів на початковому етапі навчання. Вибір дедукції чи індукції для презентації та засвоєння нового граматичного матеріалу залежить від багатьох чинників. Так, згідно з деякими дослідженнями [2: 114-115; 9; 10], засвоєння певних граматичних структур відбувається краще в умовах індуктивного, а інших – в умовах дедуктивного подання матеріалу. Основним критерієм такого поділу граматичних структур виступає критерій їх складності. Проте, якщо для О. М. Солововой [2: 114-115] та В. Тьоншофа [9] – це формальна та семантична складність граматичної структури, то для Т. Шлака [7] складність, перш за все, пов'язана з близькістю / віддаленістю граматичних феноменів у рідній та іноземній мовах. Незважаючи на те, що обидва трактування не позбавлені сенсу, об'єктивно розмежувати граматичні структури за ступенем складності не завжди можливо.

Вибір того чи іншого методу може бути зумовлений також переважаючим когнітивним стилем та індивідуальними особливостями мислення студентів [10]. Але ймовірність існування однорідних груп студентів за цими показниками є невисокою. У звичайних аудиторних умовах спроби пристосуватись до особливостей кожного студента можуть надзвичайно ускладнити, і без того непросте, завдання формування іншомовної РГК студентів. Розв'язанням цієї проблеми може бути можливість надання студентам вибору найбільш зручного для них способу самостійного опрацювання навчального матеріалу. Утім, як зазначає В. Тьоншоф [9], вміння самостійно, індуктивно виводити правило також треба сформулювати, а отже, принаймні, на початковому етапі вибір методу повинен здійснюватись викладачем.

Узагальнюючи все сказане вище, варто відмітити два принципових моменти, що стосуються вибору того чи іншого методу в процесі формування РГК. По-перше, можна зробити висновок, що обидва методи є цілком придатними для використання як під час аудиторної, так і під час позааудиторної самостійної роботи студентів. По-друге, у процесі формування рецептивних граматичних навичок доцільно використовувати самостійне виведення правил, тобто індуктивний метод. Отже, з огляду на особливості рецептивної та продуктивної сфери мовлення людини, навчання продуктивної граматики доцільно організовувати з опорою на дедуктивний метод, в той час як навчання рецепції – на індуктивний.

Використана література:

1. Колкер Я. М. Практическая методика обучения иностранному языку : учеб. пособие / Я. М. Колкер, Е. С. Устинова, Т. М. Еналиева. – М. : Издательский центр “Академия”, 2000. – 264с.
2. Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам: базовый курс лекций : пособие для студентов пед. вузов и учителей / Елена Николаевна Соловова. – 3-е изд. – М. : Просвещение, 2005. – 239с.
3. Спиридонова О. В. Обучение студентов языкового вуза артиклю во французском языке: функционально-парадигматический подход : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / Ольга Викторовна Спиридонова. – Нижний Новгород, 2009. – 24 с.
4. Ellis R. Implicit and explicit learning, knowledge and instruction / Rod Ellis // Implicit and explicit knowledge in second language learning, testing and teaching [R. Ellis, S. Loewen, C. Elder et al.]. – Bristol, UK; Buffalo [N.Y.]: Multilingual Matters, 2009. – P. 3–25.
5. Newby D. Teaching grammar and the question of knowledge / David Newby // Coherence of principles,

- cohesion of competences: exploring theories and designing materials for teacher education [edited by A.-B. Fenner and D. Newby]. – Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2006. – 95–111 p.
6. Patel M. F. English language teaching: methods, tools & techniques / M. F. Patel, P. M. Jain. – Jaipur, India : Sunrise Publishers & Distributors, 2008. – 191 p.
  7. Schlak T. Grammatik induktiv oder deduktiv vermitteln? Zielgruppenorientierte Methodikforschung an einem konkreten Beispiel veranschaulicht / Torsten Schlak // Empirische Arbeiten aus der Fremdsprachenerwerbsforschung. Beiträge des Hamburger Promovierendenkolloquiums Sprachlehrforschung [J. Eckerth (Hrsg.)]. – Bochum : AKS-Verlag, 2003. – S. 81–96.
  8. Thornbury S. An A-Z of ELT: a dictionary of terms and concepts used in English language teaching / Scott Thornbury. – Oxford : Macmillan Publishers Limited, 2006. – 256 p.
  9. Tönshoff W. Entscheidungsfelder der sprachbezogenen Kognitivierung / Wolfgang Tönshoff // Perspektiven des Grammatikunterrichts [C. Gnutzmann, F. G. Königs (Hrsg.)]. – Tübingen : Narr, 1995. – S. 225–246.
  10. Widodo H. P. Approaches and procedures for teaching grammar [Електронний ресурс] / Handoyo Puji Widodo // English Teaching: Practice and Critique. – May 2006. – Volume 5, Number 1. – P. 122–141. – Режим доступу: <http://education.waikato.ac.nz/research/files/etpc/2006v5n1nar1.pdf>
  11. Wysocka M. Zastosowanie metody indukcji Franciszka Bacona w nauczaniu gramatyki języka obcego / Marzena Wysocka // Języki Obce w Szkole. – 2006. – № 4. – S. 28–30.

Плотников Е. А. Индукция и дедукция как методы формирования иноязычной рецептивной грамматической компетенции будущих учителей

В статье анализируются два метода формирования иноязычной рецептивной грамматической компетенции студентов языковых педагогических факультетов и вузов. Указаны преимущества и недостатки данных методов, а также предложены наиболее рациональные пути их использования.

Ключевые слова: рецептивная грамматическая компетенция, индуктивный метод, дедуктивный метод.

Plotnikov Y. O. Inductive and Deductive Methods of Receptive Grammatical Competence Development in the English Teacher Trainees

The article deals with the two methods used in the process of receptive grammatical competence development in the English teacher trainees. The advantages and disadvantages of both methods are described and some possible ways of their utilization are suggested.

Keywords: receptive grammatical competence, inductive method, deductive method.

Прокопчук М. М.

Київський національний лінгвістичний університет (Україна)

ВРАХУВАННЯ ВІКОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ УЧНІВ 5 КЛАСУ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ МОВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ В ДРУГІЙ ІНОЗЕМНІЙ МОВІ

Для успішного формування мовних компетенцій в учнів 5 класу в другій іноземній мові важливо враховувати вікові особливості молодшого підліткового віку. Автор аналізує динамічну структуру особистості учнів цього віку та розглядає такі підструктури як скерованість (інтереси, мотивація навчання), досвід (знання, уміння, навички) та психічні властивості (сприйняття, мислення, емоції, пам'ять).

Ключові слова: перша іноземна мова, друга іноземна мова, мовні компетенції, досвід, мислення, пам'ять, мотивація.

Враховуючи нагальну потребу сучасної людини володіти декількома іноземними мовами, в 2005 - 2006 навчальному році Міністерством освіти і науки України було ініційовано ведення другої іноземної мови (ІМ2) з 5 класу в навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ).

Вирішенню фундаментальних основ навчання ІМ2 в ЗНЗ присвячені роботи І.Л. Бім, М.В. Барішнікова, А.В. Щепілової та ін.